

סבילים בעיר העתיקה, ירושלים

הסבילים - רשת סמויה של מתקני הפזורה בעיר העתיקה ומהווה עדות למפעל בנייה ייחודי של הסולטאן סולימאן בירושלים.

1

2

1. סביל שער השלשלת. הסביל המפואר מנותק כיום מרחבת השער בשל החפירות המתנהלות סביבו, והוא מכוסה בתשתיות חשמל ומים.
2. סביל בריכת הסולטאן משנת 1923, עת היה עדיין בשימוש.
3. סביל ספריית חלדייה הוא למעשה נישה במבנה הספרייה, והוא כולל מכל מים קטן ומטווח שמולא ידנית ונוקז דרך פתח ניקוז בתחתיתו. המים נשאבו באמצעות ספל דרך פתח עגול בלוח אבן שכיסה את המכל.
4. סביל אל-חלידי הוא סביל פרטי שהוקם מכספי תרומות בצמוד למבנה ממלוכי. הסביל תוחזק על ידי 12 עסקים שכנים, והשימוש בו היה באמצעות מוזג מים בשכר.

מינהל השימור ברשות העתיקות ביצע לאחרונה תיעוד וסקר שימורי של הסבילים שבתחומי העיר העתיקה מטעם הרשות לפיתוח ירושלים. הסקר בוצע לאור מצבם העגום של הסבילים ובמסגרת בחינת שילובם בפרויקט רב-שנתי לשימור ולשיקום מונומנטים נבחרים בעיר העתיקה בירושלים.

הסבילים הם מתקני מים ציבוריים ששולבו במערך הרחובות בעיר. לצד תפקידם הפונקציונלי, הסבילים הם מרכיב אדריכלי בולט במרחב העירוני הפתוח. היום, בהיעדר שימור ותחזוקה, הסבילים ברובם מוזנחים בלב המרקם העירוני.

אחד ממפעליו הגדולים של הסולטאן סולימאן בירושלים היה לשקם את מערכת התחנות אשר הובילה מים מבריכות

3

בתפקיד שקתות ומגוון עיטורים. בחלקם מעוטרת הגומחה השקועה בקשת זיג-זג האופיינית למבנים צלבניים רבים, ובחלקם מקושטות הגומחות בעיטור נטיפים (מוקרנס), מאפיין מובהק של האדריכלות הממלוכית והעות'מאנית. בחלק התחתון של כל הסבילים מעוצבת גומחה שטוחה, מקושטת בחלקה העליון; ממנה יצא הברז, בדומה לסבילים דומים בטורקיה מתקופה זו.

במסגרת הסקר השימורי שערך מינהל השימור למיפוי מצבם הפיזי וערכיהם האדריכליים והאורבניים של הסבילים כיום, נוסחו המלצות לשיקום בעתיד. מטרת המלצות היא להשיב למונומנטים מרשימים אלו, אם ישוקמו בעתיד, את

5

4

5. סביל הגיא בשנת 1921. במהלך השנים נעלמו רבים מעיטורי הסביל שממוקם על ציר עירוני ראשי.
6. סביל הגיא כיום. מכל המים שבגבו משולב בחמאם אל-עין הממלוכי הסמוך שהוזן מאמת הסבילים נמוך כיום ממפלס הרחוב שהוגבה עם השנים.

6

יש להרחיק מפגעים מודרניים מחזיתות הסבילים וגורמים שונים המסתירים אותם, כגון תשתיות וגגונים, וזאת כדי להבליט את הסבילים בסביבתם.

תמצית סקר זה וסקרים נוספים ניתנים לעיון באתר מינהל השימור:
www.iaa-conservation.org.il

תודה לד"ר אבי ששון שסייע באיסוף החומר.

כיום, שהוטמעה ברחובות העיר ויגבירו את המודעות לצורך בשימורם ההדרגתי. חלק מהסבילים נמצאים גם היום במרכזים עירוניים ודתיים פעילים, ואפשר על כן להשמישם בנקל. הזרמה של מים בחלקם תבטיח להם הגנה מפני הזנחה ופגיעה בעתיד. הכרחי יהיה גם לטפל בחיבור הבעייתי של הסביל למפלס הרחוב, תוך שמירה על הבחנה מיטבית בין תחום הסביל למרחב הרחוב כדי למנוע עד כמה שאפשר את הפיכתו למאגר אשפה. לבסוף,

1. סביל שער המשגח עשיר בעיטורים בשימוש משני. הוא ממוקם בצומת מרכזי בעיר ושירת הן את עוברי האורח והן את העולים לחר הבית. כיום הוא מוסתר לרוב על ידי דוכני השוק.
2. סביל שער האריות הוא היחיד שהקים סולימאן שלא ניזון מאמת המים התחתונה. ייתכן שקיבל את מימיו מבריכות הצאן הסמוכות (במתחם כנסיית סנט אנה כיום).

איכויותיהם האדריכליות המקוריות שמוסתרות היום מהעוברים והשבים תחת שכבות לכלוך והזנחה, וכך להדגישם על רקע סביבתם העירונית. טיפול זה דורש מיומנות שימור גבוהה והבנה של תהליכי הבליה. הטיפול יכלול ניקיון, טיפול בעיטורים ובאלמנטים הנמצאים היום בסכנת בליה ושחיקה והשלמה עדינה במידת הצורך של העיטורים המיוחדים כדי ליצור מראה אחיד ושלם.

חשוב לא פחות הוא ביסוס מערך הסבילים במרקם העירוני. הסבילים מסמנים את רשת המים ההיסטורית של העיר, והם פזורים לאורך ציריה הראשיים. שילוט הסבר לכל הסבילים, ציבוריים ופרטיים, בשילוב תאורת אתר מתאימה, יעלו את מודעות הציבור לרשת הסבילים הסמויה

סבילים ציבוריים:

1. סביל שער השלשלת - שנת הקמה: 1537
2. סביל הגיא - אל-וואד - שנת הקמה: 1536
3. סביל שער המשגח - באב אל-נזיר - שנת הקמה: 1537
4. סביל שער האריות - סיתי מרים - שנת הקמה: 7-1536
5. סביל ברכת הסולטאן - שנת הקמה: 1536

סבילים פרטיים:

6. סביל אל-חלידי - דרג' אל-עין - שנת הקמה: 1713
7. סביל ספריית חלדייה - תורבה ברכה ח'אן
8. סביל שורבאג'י - שנת הקמה: 1686
9. סביל זאוויית נקשיה - שנת הקמה: 1824
10. סביל כנסיית סנט אנה